

Els en s'exprimids en la debatta parlamentara davart l'avegnir dal rumantsch: Cusseglie dals chantuns Raphael Comte (NE), cusseglie federal Alain Berset e cusseglie dals chantuns Stefan Engler (GR) (da san.). FOTOS MAD

Mesiras supplementaras per promover il rumantsch

Interpellaziun parlamentara dal cusseglie dals chantuns Raphael Comte (liberal NE)

DA MARTIN CABALZAR

■ **Dacurt è il cussegl dals chantuns s'occupà dal rumantsch. En in'interpellaziun ha il cusseglie dals chantuns liberal da Neuchâtel Raphael Comte tematisà l'avegnir dal rumantsch.** Quai era sin fundament da las conclusiuns dal studi fatg per incumbensa da la confederaziun dal Center per democrazia ad Aarau che constatescha che las mesiras actualas na tonschan betg per scumpentar la quarta lingua naziunala periclitada en sia existenza. Per Comte è cunzunt ina da las mesiras avisadas dal cussegl federal da muntada particularmain impurtanta, numnadamain la promoziun dal rumantsch en la diaspora rumantscha. Quai che concerna il resguard giuridic da las linguas naziunals sa basia la Svizra sin il principi territorial. Tranter ils territoris linguistics dettia cunfins che na sa midian betg fitg. Las linguas vivian ina sper l'autra. Questa coabitaziun duai segirar la pasch linguistica. Per il rumantsch saja dentant impurtant da pudair prender mesiras da promoziun er ordaifer l'intschess linguistic rumantsch. Ils Rumantschs che vivian in pau dapertut en Svizra sajan ils ambassadurs da lur lingua. «Perquai èsi essenzial ch'els tradeschian lur lingua a las generaziuns vegnentas», punctuescha Comte. L'avegnir dal rumantsch na saja betg ina chausa purmain

da la Rumantschia, mabain in problem che stoppia preoccupar l'entira Svizra.

Stefan Engler secundescha

Il sulet cusseglie dals chantuns rumantsch *Stefan Engler* ha engrazià a ses collega romand per sia intervenziun a favur dal rumantsch. El sa sincerar ch'il rapport d'evaluaziun dal Center per democrazia ad Aarau saja vegni discutà intensivamain en il chantun Grischun, en la politica, dentant er en la Lia Rumantscha. Gist en connex cun ses giubileum haja la LR chapì da betg mo guardar en il passà, mabain da definir a moda prospectiva ils camps d'acziun futurs. Impurtant saja ch'ils differents acturs – quai sajan sa chapescha il chantun Grischun, las organizaziuns linguisticas, dentant era la confederaziun – augmentian lur stentas actualas a favur dal mantegniment e da la promoziun dal rumantsch, punctuescha Engler.

Rinforzar la diaspora

Sco quai ch'i resortia tant da l'interpellaziun da Comte sco da la resposta da cusseglie federal *Alain Berset* vesa er Engler trais sfidas primordialas. En il decurs dals ultims tschient onns stoppian ins constatar ina digren considerabla da la sostanza rumantscha en las regiuns d'origin sco la Surselva, Surmeir, Engiadina e Val Müstair. Dramatica saja la digren cunzunt en la Tumliastga, en Val Schons, en

la Val d'Alvra ed en Egiadin'Auta. Per suenter saja la cumpart da la populaziun rumantscha creschida en las ulteriuras vischnancas, cunzunt er a Cuir ed en ils ulteriurs chantuns da la Svizra. Entant ch'i sa tractia da mantegnair en il vitgs tradiziunals rumantschs la scola rumantscha e la veta sociala rumantscha stoppian ins sa stentar en la diaspora da procurar per raits da colliaziuns per il rumantsch e da promover lieus d'inscunter e da stgomi. «La maschaida d'idioms pretenda natiralmain soluziuns pragmaticas adattadas per in'instrucziun minimala en leger e scriver. Mo uschia pon ins evitar che la lingua vegnia degradada ad in dialect purmain oral», di Engler.

Extender il principi territorial

Las leschas federalas e chantunals ventas protegian bain las linguas minoritaras en lur territori d'origin. La lingua rumantscha basegnia dentant il sustegn e la promoziun, tant a Maiavilla sco a Buchs, a Turitg sco a Losanna. Era là stoppia esser pussaivel da dar vinavant la lingua a la giuventetgna. Quai duai vegnir sustegnì en l'avegnir dapli tant da la confederaziun sco dals chantuns.

Rolla impurtanta da las medias

Engler punctuescha plinavant che las medias – tant las electronicas sco quellas da print – gioghian ina rolla centrala en la

promoziun da la lingua. La digren da las gasettas tradiziunals, la situaziun linguisticamain fragmentada ed il martgà limità sajan dublamain greviontas per la Rumantschia. Era las medias electronicas sco radio, televisiun ed internet sajan dependentas dal sustegn statal sch'ellas veglian garantir ina qualitad equivalenta als pendants da lingua tudestga.

I dettia dentant tuttavia er aspects positivs e novas schanzas. La chapientscha per nossa quarta lingua periclitada saja avant maun e la schientscha per la plivalur da la plurilinguitad saja avant maun tar la generaziun giuvna ed era sin il sector da medias s'avrian novas perspectivas e novas schanzas.

Alain Berset respunda

En num dal cussegl federal ha il minister da cultura Alain Berset prendì posiziun. Er el ha accentuà l'impurtanza da la diversità linguistica e da la coesiun naziunala. El sincerescha ch'il cussegl federal cumpartia las conclusiuns principalas da l'evaluaziun fatga dal Center per democrazia ad Aarau sin fundament dal postulat da *Silva Semadeni* (ps GR) «Allegra, vive le romanche e l'italien». La digren dal rumantsch saja d'attribuir a facturs economics, demografics e politics che sajan liads a l'evoluziun da la populaziun, a la migraziun, a la depopolaziun da las valladas muntagnardas ed a la fragmentaziun

da l'intschess linguistic. Era las fusiuns da vischnancas gioghian ina rolla ed insumma la predominanza dal tudestg en il spazi public.

Il studi d'evaluaziun documentescha ch'i dettia potenzial da meglierament ed el proponia mesiras sin trais nivels: primo en la scolaziun, secundo en la promoziun dal rumantsch ordaifer ils territoris d'origin e terzo tar la collavuraziun tranter la confederaziun ed ils chantuns.

Il sboz per il nov messadi da cultura da la confederaziun 2021–2024 resguardia las recumandaziuns fatgas en il rapport d'evaluaziun. Uschia quinta la confederaziun da sustegnair las purschidas d'instrucziun rumantschas ordaifer il chantun Grischun per uffants en la vegliadetgna prescolara. Ella saja plinavant era pronta da sustegnair ensemen cun il chantun Grischun ed RTR in ulteriu rinforz e svilup da la cuntrada mediala rumantscha. En il rom d'ina nova cunvegna da prestaziun tranter confederaziun e chantun Grischun saja prevì da priorisar projects che concernan la scolaziun e furmaziun rumantscha. Concretamain saja prevì a partir da 2020 ina contribuziun annuala supplementara da 400 000 francs che lubeschia da finanziair ils projects da pilot per ils uffants en la vegliadetgna prescolara ed ils projects concernent las medias rumantschas, ha ditg Berset concludend.